

KAUBAVARUDE KASUTAMISE EFEKTIIVSUSEST

A. Siimon

Rahvamajandusharude ökonoomika kateeder

Kaubavarude moodustamise protsessis võime täheldada funktsionaalset vastuolu, mis seisneb selles, et ühelt poolt on vaja kujundada kaubavarusid, hoolitseda selle eest, et alati oleksid kaubandusorganisatsioonis ostjate poolt nõutavate kaupade müügiavarud, kuid teiselt poolt tuleb kiirendada kaubavarude liikumist kõigis kauba kulgemise lülides, nii kiiresti kui võimalik realiseerida kaupu. Selle vastuolu ületamiseks on vaja alati kujundada selline varude optimaalne suurus, mis kindlustaks kõigi rahvale vajalike kaupade häireteta müügi varude kõige väiksema suuruse juures. Alaliselt vähenevaid varusid on vaja õigeaegselt täiendada, mitte lubada häireid realiseerimises.

Kaubavarude funktsioneerimine teenib taastootmisprotsessi huve ainult sel tingimusel, kui nende suurus ei ületa optimaalset proportsiooni jaekäibe suhtes. Kui kaubavarude suurus väljub optimaalsetest piiridest, mis on määratud tootmise, käibe ja tarbimise iseloomu ning mahu poolest, siis vastavalt selle rikkumise ulatusele hakkavad kaubavarud alandama ühiskondlikku tootmise efektiivsust ning tekitama suurt materiaalselt kahju kaubandusele ja kogu rahvamajandusele. Kahju toovad nii üleliigsed kaubavarud kui ka varude puudumine. Mida väiksemad on varud, seda kergem, lihtsam ja odavam tuleb kauba kulgemise organiseerimine, kuid sellisel juhul võivad tekkida häired kaubanduses, defitsiitsus, mittetäielik sortiment, mille paratamatuks tulemuseks on elanikkonna nõudmise mitterahuldamine ja kaudsed kahjumid, mis on seotud kaubakäibe vähenemisega. Üleliigsed varud täidavad ladusid, lõpetavad oma liikumise, ei vabasta kohta ega rahalisi vahendeid toodetavate ja elanikkonnale vajalike kaupade jaoks. Varude üleliigne suurenemine suurendab nende moodustamise, säilitamise ja töötlemise kulusid ning mõningatel juhtudel võivad tekkida õigustamatud kulud, näiteks vahendite kinnikülmutamine mittevajalikesse varudesse, kulude kasv protsentide tasumiseks Riigipanga krediidi eest, kaupade kvaliteedi langemine,

tarbimisomaduste halvenemine, moraalne vananemine jne., mis toovad kaasa nende kaupade allahindamise või mahakandmise (kahjud kaupade rikenemisest).

Kaubavarude efektiivne kasutamine tähendabki objektiivselt vajaliku varu kujundamist ja õigeaegset uuendamist, mis tagab elanikkonna vajaduste täieliku rahuldamise kõige väiksema varu suuruse juures.

Kaubavarude efektiivse kasutamise tagamiseks on eelkõige vaja kindlaks määrata objektiivselt vajaliku varu suurus ja selle arengu tendents lähemaks tulevikuks.

Kaubavarude optimaalse suuruse määramine toimub käesoleval ajal kaubavarude normeerimise teel. Vaatamata kaubavarude normeerimise meetodika täiustamisele (1964. a. instruksioon,¹ 1965. a. juurutatud arvestuslikud normatiivid jt.) ei ole varude optimaalse suuruse määramise küsimus veel täielikult lahendatud.

Meie arvates on varude normatiivi määramisel kaks olulist puudust.

1. Võetakse arvesse eelkõige kaubaliste ressursidega kindlustatust, mitte aga vajadust tagada elanikkonna vajaduste täielik rahuldamine. Kui kaubalisi ressursse nõudluse rahuldamiseks on vähe, siis alandatakse normatiive, ressurside ülekülluse korral neid aga suurendatakse. Selline varude normeerimise praktika oli õigustatud rea kaupade defitsiitsuse korral. Nüüd on aga vaja taotleda elanikkonna kasvava nõudluse täielikku rahuldamist.

2. Absolutiseeritakse kaupade käibekiiruse suurendamise vajadust, s. t. vähendatakse plaaniperioodiks varude normatiivi käibepäevades. Vaatamata käibekiiruse kiirendamise tohutule rahvamajanduslikule tähtsusele, ei saa käibevälte lühenemist tagada administratiivsel teel, kui puuduvad vajalikud majanduslikud eeldused.²

Varude optimaalse suuruse ja käibekiiruse kindlakstegemiseks on vaja uurida kaubavarude sisemisi arengutendentse ning otsus-

---

¹ Märkus. Nimetatud instruksioonis (Инструкция о нормировании оборотных средств государственных предприятий и организаций розничной и оптовой торговли и общественного питания) soovitatud meetodika täiustamiseks on teinud väärtuslikke ettepanekuid M. Darbinjan. Vt. Д а р б и н я н, М. М. Коммерческая работа и изучение спроса в торговле. М., «Экономика», 1971, lk. 205 jj.

² Näiteks vähendati NSV Liidus kaubavarude normatiivi viimastel aastatel kolm korda: 1966.—1967. a. oli normatiiv 84 päeva, 1968. a. määrati normatiiviks 81 päeva, 1969.—1970. a. kehtis normatiiv 79 päeva, 1971.—1972. a. — 76 päeva. Tegelikud kaubavarud kujunesid välja aga hoopis teisiti. Kaubavarud käibepäevades vähenesid 1967., 1968. ja 1969. a., kuid edaspidi hakkasid uuesti kasvama. Seega kaubavarude hulk viimastel aastatel ei langenud, muutus toimus hoopis vastupidises suunas. Tulemuseks on ülenormatiivsete varude kasv 0,87 miljardilt rublalt (1969. a.) 3,51 miljardi rublani (1972. a.). Vt. Ю. П. Грызанов, А. И. Файницкий. Управление товарными запасами в торговле. М., «Экономика», 1973, стр. 28—29.

tada, millises suunas ja millisel määral muutuvad kaubavarud igal konkreetsetel perioodil.

Majandusteadlaste erinevaid arvamusi võib lühidalt resümee-rida järgmiselt:

a) sotsialistliku kaubaringluse üldiseks seaduspärasuseks on käibekiiruse suurenemine;³

b) kaubavarud peavad kasvama absoluutsuuruses, kuid käibe-kiirus ei tohi aeglustuda;⁴

c) kaubavarude kasvutempo võrdub ruutjuurega realiseeri-mise kasvutempoga;⁵

d) defitsiitsuse likvideerimine viib lähemas perspektiivis kau-bavarude edasisele suurenemisele nii rahalises väljenduses kui ka käibepäevades.⁶

Et otsustada selle üle, milline eelloetletud seaduspärasustest kehtib käesoleval ajal ja lähemas tulevikus, on meie arvates ots-tarbekas lähemalt uurida kaubavarude suurust ja käibekiirust mõjutavaid tegureid,⁷ kuna ainult viimaste koondmõju määrab lõpptulemus.

Kaubavarude suurust mõjutavaid tegureid on palju. Majandus-teadlased on andnud palju mitmesuguseid klassifikatsioone. Üheks põhjalikumaks liigituseks on kaubavarused kujundavate tegurite liigendamise taastootmissfääride järgi 4 gruppi:⁸

1) üldökonomilised tegurid:

a) sotsialistliku majanduse tootlike jõudude areng; b) Nõu-kogude riigi väliskaubanduslikud sidemed;

2) sotsialistliku tootmis- ja transpordisfääri tegurid:

a) tööstuse ja põllumajanduse paiknemine; b) rahvatarbe-

---

³ И. И. Калинин. Нормирование товарных запасов. М., Госторгиздат, 1962, стр. 9.

Märkus. Seda arvamust on tõlgendatud ka dogmaatiliselt, nagu oleks sotsia-listlikule ühiskonnale omane varude süstemaatiline vähenemine. Sellise arvamuse levimisel oli negatiivseid tagajärgi: aeglustus ladude, baaside, külthoonete raja-mine.

⁴ П. И. Шуляк. Товарооборот и товарные запасы потребительской коопе-рации СССР. М., «Экономика», 1967, стр. 126.

⁵ See on mõningate välismaiste majandusteadlaste arvamus, mida toetavad ka üksikud meie majandusteadlased. Vt. Л. Генкина. Как рассчитать опти-мальный размер товарных запасов. — «Советская торговля», 1967, № 2, стр. 15.

⁶ М. М. Дарбинян. Осундатуд теос, стр. 195.

⁷ Kaubavarude ja kaupade käibekiiruse kategooriad on omavahel tihedalt seotud. Kaubavarude absoluutsuurus iseloomustab kaubavarude moodustamise ulatust, kaupade käibekiirus aga selle protsessi efektiivsust, kvaliteeti ja kiirust. Nende vahel on pöördvõrdeline seos: mida kiiremini liiguvad kaubad, seda väik-sem on muude võrdsete tingimuste juures kaubavarude suurus ja vastupidi. Seos sellega on meie arvates otstarbekas uurida üheskoos kaubavarude suurust ja käibekiirust mõjutavaid tegureid.

⁸ П. И. Шуляк. Планирование товарных запасов в потребительской кооперации. М., «Экономика», 1969, стр. 26.

kaupade sortiment, kvaliteet, nende füüsilised, keemilised ja tarbimisomadused; c) kõikide transpordiliikide areng;

3) sotsialistliku ringlussfääri tegurid:

a) hulgikaubanduse organiseerimine ja kauba kulgemise lüüsilisus; b) jaekaubandusvõrgu paiknemine ja jaekaubanduse organiseerimine; c) jaekäibe mahu ja struktuuri muutumine;

4) tarbimise ja turukonjunktuuri tegurid:

a) elanikkonna tulud ja ostuvõime, b) tarbimise ja nõudluse sesoonsus, c) jaehindade tase, d) nõudmise ja pakkumise vahekord.

Üksikute tegurite tähenduse järgi kaubavarude juhtimise süsteemis jaotatakse kaubavarusid mõjutavad tegurid järgmiselt.⁹

1. Reguleeritavad tegurid, mille kaudu on võimalik mõjutada kaubavarude suurust.

2. Mittereguleeritavad tegurid, mis kaubavarude juhtimise seisukohalt on antud suurused või täidavad teatud kitsenduste osa parima juhtimissüsteemi väljavalimisel.

Kaubavarude kujundamise seisukohalt on otstarbekas kasutada ka tegurite klassifikatsiooni kaubandusettevõttest sõltuvuse järgi.¹⁰

1. Ettevõttest sõltumatud või vähesõltuvad tegurid: jaekäive, vedude kaugus, kaupade füüsilis-keemilised omadused, kaupluse profiil, hankija asukoht ettevõtte suhtes, ettevõtte kaugus varustusteedest, materiaalse baasi arengutase.

2. Ettevõttest sõltuvad tegurid: kaubavarude juurdeveo organiseerimine, kontroll kaubavarude seisundi üle, nõudluse uurimise tase, kaubavarude analüüs.

Nimetatud klassifikatsioonidest täidab igaüks oma kindlat ülesannet, jäädes samal ajal teatud määral tinglikuks ja ühekülgsuks. Tegurite liigendamine taastootmissfääride järgi on meie arvates kõige täiuslikum,¹¹ kajastab kõiki põhilisi tegureid, pealegi on selline liigitus otseselt seotud kaubavarude moodustamise vajalikkust põhjustavate teguritega. Teatavasti on kaubavarude moodustamise vajalikkus tingitud: 1) tootmistingimustest; 2) transporditingimustest; 3) hanketingimustest ja 4) tarbimistingimustest.¹²

⁹ Ю. П. Грызанов, А. И. Файницкий. Osundatud teos, lk. 18—19.

¹⁰ Ю. П. Грызанов, А. И. Файницкий. Osundatud teos, lk. 19—20.

¹¹ Seda klassifikatsiooni on kritiseerinud majandusteadlased (Vt. Ю. П. Грызанов, А. И. Файницкий. Osundatud teos, lk. 18) sellepärast, et

a) niisugune üldise iseloomuga tegur nagu tootlike jõudude areng ei anna midagi kaubavarude planeerimise ja analüüsi jaoks, pealegi mõjutavad tootlikud jõud majanduselu kõiki külgi;

b) eraldi tegurina on välja toodud elanikkonna tulude ja kulude tase ja struktuur. Tegelikult avaldab see tegur kaubavarudele mõju ainult turukonjunktuuri kaudu.

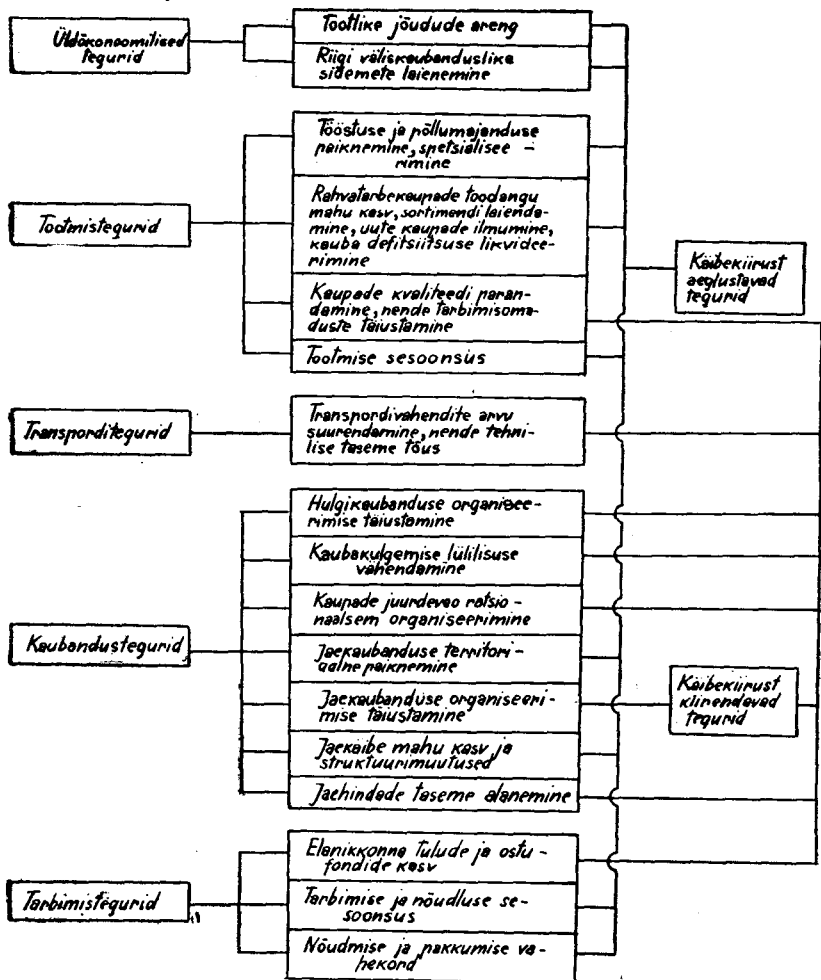
¹² М. М. Дарбнян. Osundatud teos, lk. 131.

Kuid kaubavarude arengu tendentsi väljaselgitamiseks on otstarbekas eeltoodud liigendust (mõnevõrra täiendatud kujul)¹³ ühendada liigendusega tegurite mõju suuna järgi (vt. joonis 1).

Kaupade käibekiirust kujundavate tegurite klassifikatsioon

A. MAJANDUSLIKU SISU JÄRGI

B. MÕJU SUUNA JÄRGI

Joonis 1

¹³ Täiendamiseks on kasutatud M. Darbinjani klassifikatsiooni (Vt. seal-samas, lk. 192.)

Mõju suuna järgi võib kõik tegurid jaotada kaheks: 1) käibekiirust aeglustavad tegurid ja 2) käibekiirust kiirendavad tegurid.

Sellise liigituse abil¹⁴ saame otsustada, millised tegurid on ülekaalus, ehk teiste sõnadega, mis suunas muutub kaupade käibekiirus lähemas tulevikus.

Meie arvates toimivad käesoleval ajal niisugused tegurid, mis pikendavad käibevälidet. Kaubanduses kui rahvamajandusharus tervikuna põhjustavad käibekiiruse aeglustumist järgmised asjaolud:

— rea kaupade defitsiitsus, vajadus turu küllastatust suurendada. On vaja muuta väljakujunenud turu seisundit, mida iseloomustab hoiuste suuruse lähenemine kaubavarude suurusele (hoiused moodustavad 95% kaubavarudest);¹⁵

— struktuurinihked jaekäibes. Tööstuskaupade osatähtsuse suurenemine jaekäibes aeglustab käibekiirust, kuna tööstuskaupad ringlevad peaaegu 4 korda aeglasemalt toidukaupadest;

— territoriaalsed nihked jaekäibes. Jaekäibe kiirem kasv maal aeglustab käibekiirust, kuna kaupade liikumistee on pikem, lülitluse koefitsient suurem, ka on maal nõudlus vähem kontsentreeritud. Idarajoonide erikaalu kasv jaekäibes aeglustab käibekiirust kauba kulgemise iseärasuste kaudu;

— kaubandus- ja laovõrgu mittepiisavus. Seoses kaubandus- ja laovõrgu arenguga suurenevad käibesfääris asuvad koguvad. Pealegi suurendavad kaupluste arvu ulatuslike piirkondade kasutuselevõtt põhjas ja idas;

— nõudmise ja pakkumise sesoonsete hälvete sügavnemine. Sesoonsed kõikumised toidukaupade ja mittetoidukaupade realiseerimisel avalduvad erinevalt vastavalt tootmise ja elanikkonna heaolu kasvule. Toidukaupade realiseerimisel sesoonsus väheneb, vaatamata nende tootmise sesoonsusele, aga tööstuskaupade realiseerimisel sesoonsus süveneb, vaatamata nende enam-vähem ühtlasele tootmisele. Mõlemal juhul tekib vajadus sesoonsete varude järele, kusjuures tootmise ja tarbimise areng tingib ajaliselt sügavamalt erinevust nõudmise ja pakkumise vahel.

— tootmise kasv, tootmise spetsialiseerimine, väljastatavate kaupade sortimendi laienemine, uute kaupade ilmumine.

— riigi rikkuse kasv (normaalvarud on üks rikkuse liike).

Kuid see nähtus on ajutine. Tulevikus hakkavad rohkem mõju avaldama tegurid, mis vähendavad kaubavarude suurust: töös-

¹⁴ Ka liigitus mõju suuna järgi on teatud määral tinglik. Näiteks tootmise territoriaalne paiknemine ja spetsialiseerimine aeglustavad käibekiirust, kuid tootmise lähendamise tarbimiskohtadele kiirendab kaupade liikumist. Nõudmise ja pakkumise dünaamiline tasakaal tagab kaupade kiirema liikumise, kuid ebasoodne turukonjunktuur aeglustab käibekiirust.

¹⁵ Д а р б и н я н. М. М. Осундатуд теос, lk. 5.

tuse paiknemise parandamine, kaubanduse organiseerimise täiustamine, kauba kulgemise ratsionaliseerimine, tööstusega otsesidemete arendamine, transpordi parandamine, laadimistöõde mehhaniseerimine, õhutranspordi osa suurenemine kaupade hankimisel. Need tegurid ei neutraliseeri käesoleval ajal täielikult käibekiirust aeglustavate tegurite mõju. Kuid ajal, mil kaubandusvõrk hakkab suurenema mitte arvulise kasvu tulemusena, vaid ettevõtete suurenemise, parema varustuse, läbilaskevõime suurenemise tulemusena, mil kauba kulgemine kujuneb ratsionaalseks, sortimendiliste positsioonide arv jõuab mingile optimaalsele tasemele ja edaspidi hakkab sortimendi paranemine toimuma nende uuendamise, mitte arvulise suurendamise teel, nendes tingimustes kujuneb olukord, kus pakkumise absoluutne juurdekasv nõudmisega võrreldes on suurem, kuid kasvutempod jäävad maha, mille tulemusena kaubavarude käibekiirus suureneb, alaneb varude tase käibepäevades.

Tuleb rõhutada, et eeltoodut ei tohi mõista dogmaatiliselt, nagu peaks lähemal ajal kaubanduse igas lülis, igas kaubandusorganisatsioonis iga kauba käibekiirus aeglustuma. Tegelikult kehtib käibekiiruse mõningase aeglustumise tendents ainult kaubanduses kui rahvamajandusharus. Seevastu kaubanduse üksikutes lülides, liiduvabariikides, organisatsioonides on arengutendents spetsiifiline, kuna kaubavarude dünaamikat mõjutavad tegurid avaldavad eri tasemetel erisugust mõju. Mõned avaldavad mõju ainult rahvamajandusharu tasemel, aga osa kaubandusorganisatsiooni tasemel.

Meie arvates on põhjendatud käibekiiruse teatud aeglustumine ainult hulgilülides, kuna hulgi-varusid mõjutavad käibekiirust aeglustavad üldökonomilised ja tootmistegurid (vt. joonis 1). Asjaolu, et NSV Liidus tervikuna on kaubavarud käibepäevades kasvanud olulisemalt jaekaubanduses, on halb näitaja (vt. tabel 1).

Tabel 1

Kaubavarud NSV Liidu jae- ja hulgikaubanduses käibepäevades aasta lõpuks¹⁶

Aasta	Jaekaubanduses	Hulgikaubanduses	Kokku
1960	85	29	114
1965	96	34	130
1968	84	32	116
1969	85	29	114
1970	88	26	114
1971	91	23	114
1972	87		

¹⁶ Народное хозяйство СССР. 1922—1972. Юбилейный статистический ежегодник, М., «Статистика», 1972, стр. 401.

Niisugune varude paiknemine on tingitud:

1. Kaubavarude struktuuri muutustest hulgilülis. Aastatel 1966—1969 säilitati NSV Liidu hulgikaubanduses 45% toidukaupade varudest, aga 1970. a. ainult 38%. Tulemuseks oli see, et toidukaupade varud hulgikaubanduses vähenesid 43 päevalt (1. I 1966) 23 päevale (1. I 1972). Tööstuskaupade varud vähenesid samal ajal ainult 2 päeva võrra.

2. Hulgiladude piiratud võimsusest. Näiteks möödunud viisaastakul kasvas jaekäive NSV Liidus 49%, üldkaubaladude pindala hulgilülis 40%, külmhoonete mahutavus 26%.¹⁷

3. Puudustest varude normeerimisel hulgilülis, Nimelt plaaneritakse hulgikaubandusorganisatsioonidele käibevahendite normatiiv, mis ei võimalda tõsta kaubavarude suhtelist taset ladudes. Varude suurenemine põhjustab otsekohe hulgibaasides raske finantsseisundi. Sellepärast püüab hulgikaubandus kaubad kiiresti suunata jaevõrku ega komplekteeri vajalikku sortimenti. Viimase kujundamiseks on jaekaubandus sunnitud moodustama suuri varusid.

Suured varud jaekaubanduses ei kompenseeri vajalike varude puudumist hulgilülis, sest jaekaubandusse paigutatud varusid ei ole võimalik kogu rahvamajanduse ulatuses efektiivselt kasutada.

Kaubavarude paremaks kasutamiseks on vaja suurem osa kaupu koondada hulgilülisse. Varude koondamine hulgilülisse on ühiskonnale kasulik mitmes mõttes:

1) kaubavarude kontsentreerimine võimaldab suurte laokomplekside ehitamist ja laooperatsioonide mehhaniseerimist. Tulemuseks on lao- ja transporditööliste tööviljakuse tõus ja käibekulude alanemine;

2) kaubavarude kontsentreerimine hulgikaubandusesse võimaldab saada paremat ülevaadet ringluses olevate varude suurusest. Ühtlasi on võimalik intensiivsemalt mõjutada tootmist kogu sisekaubanduse poolt;

3) jaekaubandusettevõtted vabastatakse sortimendi koostamise ja hoiustamise ülesannetest. Selle tõttu vähenevad kaubakaod, mis tekivad seoses sellega, et jaekaubanduse materiaalne baas ei võimalda suurte koguste hoiustamist nõuetekohastes tingimustes. Samuti on võimalik suurendada kaupluste müügipinda laopindade vähendamise arvel. Käesoleval ajal hõlmavad laoruumid 50% kaupluste pindalast, see läheb aga riigile 5 korda kallimaks kui ehitada nende kaupade jaoks laohooned;

4) tootmisettevõtted vabastatakse ekspeditsiooni- ja hoiustamisülesannetest.

Jaekaubanduses kujuneb kaupade käibekiirus välja põhiliselt kaubandus- ja tarbimistegurite mõjul. Nende tegurite

¹⁷ Ю. П. Грызанов, А. И. Файницкий. Osundatud teos, lk. 24—25.

hulgas on nii käibekiirust suurendavaid kui ka aeglustavaid tegureid, kusjuures nende mõju on käesoleval ajal enam-vähem tasakaalus (vt. joonis 1). Nende tegurite edasist muutust silmas pidades võime väita, et töö parema organiseerimise tingimustes saavutavad ülekaalu käibekiirust suurendavad tegurid.

Käesoleval ajal on NSV Liidu jaekaubanduse varud käibepäevades meie arvates küllaldased, kuid vajavad ümberkujundamist kahes mõttes.

1) On vaja territoriaalselt ühtlustada kaubavarude paigutust (vt. tabel 2). Veelgi olulisemad erinevused esinevad kaubagruppide lõikes. Mõningaid näiteid selle kohta vt. tabelist 3. Niivõrd oluline hälbimine ei ole põhjendatav enam kauba juurdeveo iseärasustega ega ka tootmistingimustega ning näitab kujulkaat kaubavarude ebaratsionaalset paiknemist.

2) On vaja kujundada ümber kaubavarude struktuur. Kaubavarude taset analüüsides selgub, et ühelt poolt on olemas kaupu, mille varud käibepäevades pidevalt vähenevad, ja teiselt poolt kaupu, mille varud käibepäevades aasta-aastalt kasvavad.

Tabel 2

Kaubavarud käibepäevades mõnedes liiduvabariikides 1. I 1973. a.

Piirkond	Kaubavarud	Sealhulgas	
		toidukaubad	tööstuskaubad
NSVL	87	45	131
Usbeki NSV	111	48	160
Tadžiki NSV	106	51	148
Gruusia NSV	99	29	147
Leedu NSV	79	30	125
Läti NSV	73	33	106
Eesti NSV	62	26	93

Erist rahutust kutsuvad esile need kaubagrupid, mille osas võib täheldada pidevat alanemise tendentsi. Nendeks on villased, siid-, linased ja puuvillased kangad; kummijalatsid; mööbel, vaibad; galanteriikaubad; metall-, klaas-, portselan- ja fajanssnõud; kellad, õmblusmasinad, fotoaparaadid.

Varude vähenemine käibepäevades tõi kaasa pingelise olukorra näiteks riidekaubanduses, häireid tugevdas õmblustoodete puudulik sortiment. Analoogset olukorda võib täheldada ka ülejäänud kaupade osas. Isegi kui meil on olemas (vaatamata varude

Oksikute kaubagruppide varude hõlbimine liiduvabariikide vahel 1. I 1973. a.¹⁸

Kaubad	Kaubavarud käibepäevades			
	NSV Lii- dus	Maksimaalsed	Minimaalsed	Eesti NSV-s
I. Tööstuskaubad				
Petrooleum	44	160 — Leedu	23 — Gruusia	148
Trükitooted	189	426 — Aserbaid- žaani	95 — Leedu	137
Spondikaubad	236	347 — Läti	136 — Kasahhi	300
Raadiokaubad	100	203 — Usbeki	76 — Eesti	76
Mänguasjad	122	191 — Tadžiki	63 — Eesti	63
Muud kultuurikaubad	187	479 — Armeenia	100 — Eesti	100
Juveelitooted	129	290 — Armeenia	88 — Valgevene	215
Metallvoodid	136	332 — Leedu	91 — Gruusia	158
Elektrikaubad	124	235 — Usbeki	78 — Eesti	78
Niivid	276	475 — Armeenia	146 — Usbeki	155
Parfümeeria	166	311 — Armeenia	95 — Eesti	95
Peakatted	156	272 — Kasahhi	75 — Läti	121
Valmisriided	143	286 — Gruusia	99 — Eesti	99
Siidkangad	131	251 — Gruusia	86 — Turkmeeni	101
s. h. staapel	140	331 — Gruusia	74 — Kasahhi	164
Puuvillased kangad	146	210 — Gruusia	64 — Läti	75
II. Toidukaubad				
Või	25	31 — VNFSV, Usbeki	5 — Aserbaid- žaani	13
Toiduõli	85	131 — Kasahhi	15 — Moldaavia	65
Muud toidurasvad	102	510 — Armeenia	20 — Gruusia	41
Juust	27	40 — Tadžiki	8 — Gruusia	20
Lihakonservid	141	197 — Ukraina	36 — Leedu	57
Kalakonservid	105	150 — Ukraina, Kirgiisi	39 — Eesti	39
Juurviljakonservid	142	204 — Moldaavia	65 — Armeenia	125
Puuviljakonservid	164	300 — Moldaavia	106 — Gruusia	132
Kartul	84	145 — Valgevene	10 — Tadžiki	143
Kõõgivil	69	123 — Läti	8 — Tadžiki	90
Marjad, puuviljad	45	74 — Ukraina	3 — Armeenia	50
Viin	45	80 — Moldaavia	28 — Leedu	30
Likööri-viinatooted	43	185 — Tadžiki	16 — Läti	36
Veinid	29	65 — Armeenia	19 — Eesti	19
Konjak	241	557 — Tadžiki	86 — Armeenia	96
Sampanja	63	95 — Armeenia	11 — Kirgiisi	63

¹⁸ Välja on valitud kaubagrupid, mille varud käibepäevades territoriaalselt kõige enam hõlbivad.

taseme vähenemisele) nimetamisväärased varud, võib turukonjunktuur kujuneda ebasoodsaks, sest varudes esineb mittenõutavaid kaupu.

Toidukaupade kaubavarud käibepäevades vähenesid 1972. a. NSV Liidus 6 päeva võrra, kusjuures kõige olulisemat languse tendentsi võib täheldada konjakil (247 päeva), šampanjal (43 päeva), puuviljakonservidel (33 päeva), keedisel (47 päeva), viinamarjaveinidel (17 päeva), võil (10 päeva), suhkrul (21 päeva), likööri-viinatoodetel (15 päeva). Nendest kaupadest ainult konjakil, suhkrul ja keedisel oli varude taseme vähenemise tingimustes tagatud soodne turukonjunktuur, teiste kaupade osas aga esines häireid nõudluse rahuldamisel. Kuid häireid nõudluse rahuldamisel oleks saanud vältida varude ratsionaalse paigutamisega (vt. tabelis 3 nimetatud kaubagruppide varude erinevust liiduvabariikide lõikes). Ka poleks kaubavarude taseme alanemine jaekaubanduses toonud kaasa nõudluse rahuldamatust juhul, kui samaaegselt oleks toimunud varude kontsentreerimine hulgilülisse.

Kaupade käibekiirust kaupluses mõjutab hoopis väiksem arv tegureid. Kaubavarude suurust kujundab põhiliselt nõudluse suurenemine, mõningal määral grupisisese sortimendi laienemine ja defitsiitsuse likvideerimine. Nõudmise kasv aga põhjustab kaubavarude mõnevõrra aeglasemat kasvu. Seega kaupluses on seaduspärane kaupade käibekiiruse kasv.

Tundes kaubavarude suurust ja käibekiirust mõjutavaid tegureid ning nende mõju-suunda ja tugevust, saame määrata iga kaubandusettevõtte, -organisatsiooni jaoks kaubavarude optimaalse suuruse. Objektiivselt vajaliku kaubavaru loomine kõigis kaubanduse lülides ja kõigil plaanimise tasanditel on esimene samm kaubavarude efektiivsel kasutamisel kaubanduses kui rahvamajandusharus. Nimelt kujuneb kaubavarude käibekiirus kaubanduses tervikuna välja küll arvukate objektiivsete tegurite mõjul, kuid need tegurid avaldavad konkreetset mõju käibekiirusele eranditult ainult kaubanduse teatud lülides, tasanditel ja ainult nende kaudu kaubanduse kui terviku kaubavarude käibekiirusele.

ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТОВАРНЫХ ЗАПАСОВ

А. Сиймон

Резюме

Товарные запасы играют важную роль в народном хозяйстве: они должны обеспечивать непрерывность и ритмичность процесса производства и товарооборота. В то же время товарные

запасы надо использовать эффективно. Под эффективным использованием товарных запасов имеем в виду формирование (и своевременное обновление) объективно необходимых запасов, которые обеспечили бы полное удовлетворение потребностей населения при наименьшем размере запасов.

Для обеспечения эффективного использования товарных запасов надо в первую очередь определить оптимальный размер товарных запасов и тенденцию развития запасов в ближайшем будущем. Поэтому в данной статье исследуются и главные недостатки нормирования товарных запасов и делается вывод, что при нормировании надо рассчитывать объективную тенденцию развития товарных запасов. Для выяснения тенденции развития надо изучить факторы, определяющие их развитие. В экономической литературе дан ряд предложений по классификации этих факторов.

По мнению автора, для выяснения тенденции развития запасов целесообразно использовать классификацию факторов по направлению влияния: а) факторы, ускоряющие товарооборот, б) факторы, замедляющие товарооборот.

Анализ факторов, влияющих на товарооборот, дал возможность сделать вывод о том, что в ближайшем будущем увеличиваются товарные запасы как в сумме, так и в днях товарооборота. Эту закономерность нельзя понимать односторонне. Замедление товарооборачиваемости оправдано только в оптовой торговле из-за производственных факторов. В розничной торговле товарные запасы надо реформировать в двух смыслах: в территориальном плане (между республиками) и в структурном плане (запасы одних товаров в днях товарооборота должны снижаться, других — увеличиваться).